

A Keleti Főcsatorna környékének nyárfásítási lehetőségei

LESZNYÁK JÓZSEF főmérnök, Debrecen

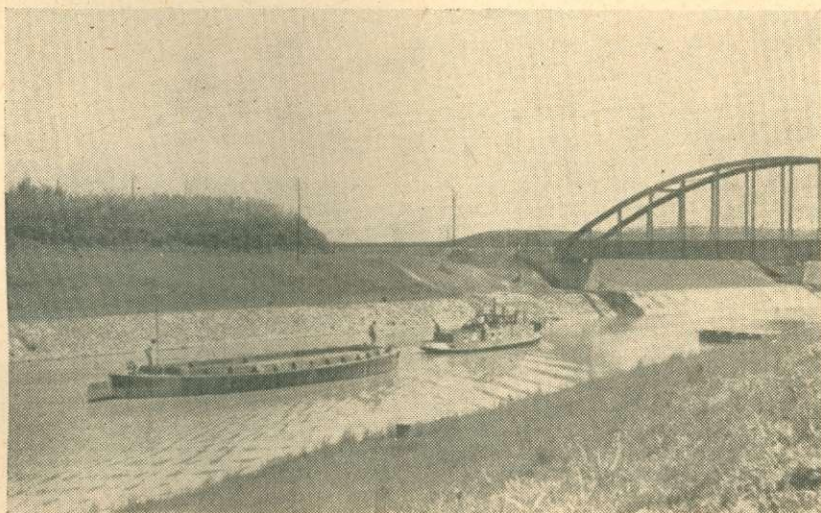
A Keleti Főcsatorna, mint a tiszalöki öntözőrendszer egyik ága, Tiszalök-nél a Tiszából ered és Bakonszegnél ömlik a Kék-Kálló csatornán keresztül a Berettyó csatornába. Teljes 98 km hosszúságából a Hajdúnánás—Balmazújváros közötti 38 km szakaszt még a második világháború előtt építették meg, míg a hátralevő 60 km az 1952—55. években készült el. A depóniák rendezése Tiszalök—Hajdúszoboszló szakaszon megtörtént, a még fennmaradó 28 km. szakasz depóniájának rendezése a közeljövő feladata. A csatorna rendeltetése, hogy a Tiszántúli legaszályosabb vidékén keresztülhaladva, annak öntözővíz szükségletét biztosítsa. A Keleti Főcsatorna kihatásaiban 164 000 ha területet érint, amelyből 61 000 ha az öntözhető. Ez a rendkívül tarka talajviszonyokat mutató terület a tiszántúli szikesek egy jelentős részét, a Hortobágyot is beleértve, magában foglalja.

Fásítás szempontjából a terület három részre tagolható: első a Keleti Főcsatorna közvetlen környéke, tehát a meder két oldalán elhúzódo kisajátított terület, második az öntöző oldalcsatornák mentén fásításra kisajátított, illetőleg kisajátítandó terület és harmadik a Keleti Főcsatornával érintett területek nagyjából mezővédő fásítási lehetősége.

A terület, amelyen a Keleti Főcsatorna áthalad, négy talajtípusba sorolható. A tiszalöki torkolati szakasztól a tiszavasvári zsilipig az 5 km-es szelvényig nagyjából tiszai öntéstalaj jellegű homokos vályog, közepes humusz réteggel, gyengén savanyú semleges kémhatással, mély vagy középmély termőréteg vastagsággal. Az öt órára számított kapilláris vízemelés 200—300 mm, az Arany-féle kötöttségi szám 35—45 között mozog. A talajban 1 m mélységben megjelenik a szóda 0,02—0,07% mennyiségben. Az e szakaszt követő talajtípus szikfoltokkal tarkított, helyenként mezősegi talajjal váltakozó agyagos réti talaj, mérsékelten sekély termőréteg vastagsággal, feltalajában semleges, gyengén savanyú vagy gyengén lúgos kémhatással. A kapilláris vízemelés 100 mm körül, a kötöttség 42—50 körül mozog. Ez a szakasz a csatorna 10 km-es szelvényéig terjed, majd fokozatosan átmegy igen sekély termőréteggű agyagos, mésztelen vagy meszes-szódás, erősen lúgos kémhatású szikes talajokba, nagyjából a 32-es szelvényig. A 32 km-es szelvénytől a beömlési szakaszig változóan vastag humuszréteggű, itt-ott szikfoltokkal tarkázott, vályogos, mezősegi talaj az uralkodó, mély-középmély termőréteg vastagsággal, gyengén savanyú kémhatással. A kapilláris vízemelés 200 mm körül, kötöttség 35—45 között ingadozik, 60—80 cm mélységben mindenütt van szóda 0,02—0,08%-os mennyiségben. Az öntéstalaj típus 25 ha-t, a réti agyagtípus 25 ha-t, a szikes talajtípus 110 ha-t és a mezősegi jellegű talaj 330 ha területet képvisel.

A réti agyag, valamint a szikes jellegű talaj nyárfásítás szempontjából nem jöhet számításba. Az első 5 km-es szakaszt magában foglaló öntéstalaj, részben a magas depónia szakasz miatt inkább akáccal fásítható, részben a vízügyi előírások miatt csak két-három sor nyárfával telepíthető be. A nyárfásítások érdemleges része a mezősegi jellegű talajra esik, s ez teljes egészében alkalmas nemes nyárasok telepítésére. A 330 ha területből körülbelül 60 ha esik a depóniákra, ezek szárazabb jellegüknél fogva inkább akác, fenyő, tölgy és olajfűzzel erdősíthetők be. Végeredményben 270 ha az a terület, amely a Keleti Főcsatorna melletti kisajátított területen nemesnyárral beültethető. A nemes nyárok közül inkább a korai és az óriásnyár mutat jó fejlődést. A mezősegi

talajon történő nyártelepítések egyik akadályozója — különösen magas vezetési szakaszok esetén — a csatornából átszivárgó víz, amely helyenként mocsarasodásban nyilvánul meg, ezért ilyen helyeken övárkok létesítésére van szükség — amelyek a felesleges vizet levezetik és a területet erdősítésre alkalmassá teszik. A Keleti Főcsatorna mentén eddig elvégzett 153 ha fásításból nyár-típusú állomány 29,0 ha. A tölgytípusú állomány felett létesített előhasználati nyárállomány 59 ha. Az 1958—59. gazdasági évben végrehajtandó 78 ha fásításból 53,1 lesz a nyárfás állomány. A nyárállomány telepítésének üteme a következő években fokozódik, tekintettel arra, hogy a réti agyag és a szikes talajok nagyrészt betelepítették.

A Keleti Főcsatorna torkolati szakasza (0,00—0,50 km). A háttérben négy-
éves depónia-fásítás.

A Keleti Főcsatorna környékének második szakasza az öntözőcsatornák mentén kisajátított terület. A tizenhárom öntözőcsatornából jelenleg hét van kiépítve. A kisajátítási területek nincsenek rendezve és így meglehetősen áttekinthetetlen a fásításnak ez a területe. Utalok itt azokra a problémákra, amelyeket *Tóth Béla Az Erdő 1958. augusztusi számában Fásítás az öntözőcsatornák mentén* című cikkében felvetett és amelyeket kísérletek formájában a tudományos kutatásnak a gyakorlattal karöltve kell megoldania. Az öntözőcsatornák mentén 10—10 m széles sávot kell kisajátítani. A vízügyi rendelkezések következtében (karbantartó utak kihagyása, magas vezetés miatt keskenyebb sáv beerdősítése stb.) azonban csupán egy-két, legfeljebb három soros sorfásítást lehet tervezni. A bő vízellátás következtében a mezőségi talajokon valószínű mocsarasodással kell számolnunk, amit övárkokkal kell ellensúlyozni. A kötöttebb réti agyag, valamint szikes talajokon a kedvező vízellátottság következtében az eredeti állapotnál kedvezőbb körülmények között történhetik a fásítás. Fafaj szempontjából a nemes nyárákon kívül elsősorban a hazai nyárák, fehér és fekete nyár jöhetnek számításba, egyes helyeken azonban a tölgy is előtérbe kerülhet. Az *öntözőcsatornák mentén hozzávetőleges számítás szerint cca. 600 ha terület kerül befásításra*, amiből 400 ha nyárfásításra és 200 ha egyéb fásításra esik.

A fásítandó területek harmadik csoportjában a Keleti Főcsatorna, valamint az öntözőcsatornáival érintett 164 000 ha területből nyárfásításra 45 000 ha mezősegi talaj az alkalmas. Ez a terület kiváló minőségű mezőgazdasági talaj, melyen az összefüggő nyárerdők helyett csupán mezővédő fásítások létesíthetők. Az ilyen jó minőségű területeken 7%-os fásítással szokás átlagban számolni. Ezek szerint 3150 ha volna a nyárfásítás céljaira megfelelő. A végrehajtás feltétele a kérdéses terület tagosítása és ezzel kapcsolatosan a szocialista szektorok kialakulása: a táblás, nagyüzemi gazdálkodás. Ezen a fában szükölködő vidéken

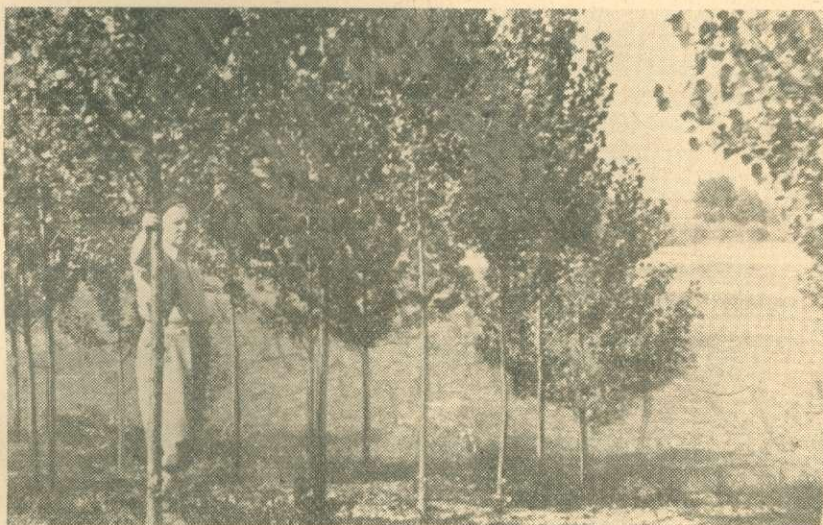
Hároméves akác-nyár elegyes állomány a Keleti Főcsatorna hajdúszoboszlói szakaszán.

nagy versenytársa a nyárfásításnak az akác. Jól nő, mezőgazdasági célra és tüzelésre sokoldalúan felhasználható. Még komoly felvilágosító munkát kell végezni ahhoz, hogy a tsz-ek és állami gazdaságok az akácosítással szemben nagyobb arányú nyárfásítást végezzenek. *Nyárfásítás céljaira itt legalább 200 ha-t lehet számításba venni.*

Ezek szerint a háromféle területen végrehajtandó fásítás összesen 2670 ha-t tenne ki.

Az eddig végzett nyárfásítások között a *legrégebbi a tiszavasvári belvíz-levezető csatorna két partján lévő korányár telepítés.* A nyárat a csatornából kitermelt depónia tetején és oldalán kettős termőréteg vastagságon ültették. A gyökerek a csatorna szélén ideális tenyésztési viszonyok közt a vízszintben helyezkednek el. A 28 éves állomány — Tóth Béla felvételei alapján — átlagos magassága 23,7 m, átlagos mellmagassági átmérője 44,4 cm, ami ha-kint a jelenleg túlsűrű állományban cca. 600 m³ fatömegnek felel meg. A hajdúnánási zöldövezet 8×8 m hálózatu, suhángról telepített óriás, korai és fekete-nyár legelőfásítása 6 éves. Teljes talajelőkészítés mellett 4 évig volt köztesen művelve, átlagban 16,5 m magas és 30 cm mellmagassági átmérőjű, ami ha-kint 109 m³-nek felel meg. Ugyanezen a legelön, tőszomszédságban, 8×8 m hálózatban csak tányérozással előkészített talajba suhángról ültetett és köztesen egyáltalán nem művelt, 6 éves óriás-, korai- és fekete-nyár állomány 16 m

magas, 23 cm középtátmérőjű, ha-kint 63 m³ fatömeggel rendelkezik. A Keleti Főcsatorna beömlési szakaszán a depónia oldalán legkorábban telepített, jelenleg 4 éves óriásnyár állomány teljes talajelőkészítés és 3 évi köztesművelés mellett 2×2 m magas, ha-kint 68 m³ fatömeggel. A Keleti Főcsatorna balmazújvárosi szakaszának 3 éves feketenyár előhasználati állományát is 2×2 m hálózatban telepítették. Teljes talajelőkészítés és 3 éves köztesművelés után — Tóth Béla felvételei és kiértékelése szerint — a depónia tetején átlagosan 3,3 m magasságot és 3,5 cm mellmagassági átmérőt ért el. Ugyanez az állomány a depónia alsó részén 6,34 magas, a mellmagassági átmérője 7,9 cm, a depóniá-

Hároméves ónyár állomány a Keleti Főcsatorna torkolati szakaszán.

hoz csatlakozó eredeti sík tereprészen 5,8 m magas, 7,9 cm átmérővel. Százalékosan kifejezve:

	depónia tetőn		depónia alsó részén		sík terü- leten
magasság	3,30 m	52%	6,34 m	100%	5,80 m 92%
mellmag. átm.	3,50 cm	45%	7,90 cm	100%	7,30 cm 92%
fatömeg	17,50 m ³	35%	50,00 m ³	100%	37,50 m ³ 75%

Végül a Keleti Főcsatorna hajdúszoboszlói szakaszán az akáccal elegyes óriásnyár állomány 3 éves korban teljes talajelőkészítés és 2 éves köztesművelés után 9 cm mellmagassági átmérőjű és 8 m magas, 1 ha-ra kiszámított fatömege 87,5 m³. A nyártelepítések fatömegébe nem számítottam be a kísérő fafajok (második koronaszint) fatömegét.

Mindezekből az alábbi következtetések vonhatók le:

1. Döntő tényező a talaj. Mély termőrétegű talajon vagy a depónia alsó oldalszakaszán lényegesen jobb a fejlődés, mint a depónia felső oldalszakaszán, vagy éppen a depónia tetején. A depónia felső oldalszakaszára és tetejére nyárfát még előhasználati állományként sem érdemes telepíteni.
2. Döntő a fafaj helyes megválasztása. Legjobb növekedésű fiatal korban az óriásnyár, bár valószínű, hogy ugyanolyan talajviszonyok között idő-

sebb korban a korai nyár túlszárnyalja. Leggyatrább a feketenyár növekedése.

3. Fontos a tág hálózat. Az eredetileg tágasan telepített állomány (hajdúnánási zöld övezet) jó benyomást keltő és magas fatömeget adó, bár az a meggyőződésem, hogy ugyanez az állomány 3×3 -as eredeti hálózatban telepítve, legalább 30%-kal nagyobb fatömeeggel rendelkezne. A túl nagy hálózatú telepítés — hacsak különös szempontok nem indokolják — kifogásolható.
4. Fontos a jó talajelőkészítés, a megtelepített állomány legalább 2—3 éven keresztül történő ápolása. A hajdúnánási zöldövezet nyárfásítása bizonyítja, hogy a teljes talajelőkészítés és ápolás nélkül végrehajtott fásítás fatömege 73%-kal alacsonyabb, mintha azt elvégeztük volna.
5. A tiszavasvári belvízlevezető csatorna partján telepített korai nyáras útmutatásul szolgálhat a jövő hasonló csatornafásításaihoz.

A Keleti Főcsatorna környékének nyárfásítása nagymértékben hozzájárulhat azoknak a célkitűzéseknek a megvalósításához, amelyek faanyagtermelésünk gyors fejlesztése terén előttünk állanak.

Gyorsannövő fafajok Békés megyében

SIPOS SÁNDOR erdőmérnök, Kecskemét

Hazánk erdőterületéből Békés megye mindössze 1,1%-ot — 2,5%-os erdősültséggel — mondhat magáénak és ezért első pillantásra talán nem is látszik erdőgazdasági szempontból számottevőnek. Jelentőségét mégis kiemeli az a körülmény, hogy itt van az országnak egyik legtermékenyebb vidéke, ahol a gyorsannövő fafajok nagyobb felkarolása révén, — elsősorban a megye délnyugati felében — olyan fatermesztési bázis alakítható ki, amely 15—20 éven belül nagyobb mértékben beleszólhat a népgazdaság faellátásába.

A megye nagyjából Szarvas—Gyula vonalával két olyan részre osztható, mely mind erdőgazdasági, mind mezőgazdasági szempontból egymástól elütő. Az északi terület a Kőrösvidék és a Nagykún—Hajdúhát erdőgazdasági tájakat foglalja magában. Itt a talaj általában erősen kötött, réti agyag és sok a szikes. Ezen a vidéken terül el az erdők 73%-a. A déli rész a Békési- és a Csanádi-háton terül el. A talaj itt legnagyobb részét középkötött mezőségi vályog és kevesebb a szikes. Ez a rész erdőben meglehetősen szegény, de több a szép mezővédő-, út- és községfásítás. Itt virágzó a mezőgazdaság és kiterjedtebb erdők létesítésére a jövőben sem lehet számítani.

A gyorsannövő fafajok jelenlegi területarányát és korosztálymegoszlását az 1. számú kimutatás tünteti fel. Az adatokban részben a fejlesztési tervre támaszkodtam, az időközi változások figyelembevételével. Az előhasználati állományok nem szerepelnek a kimutatásban. Az üzemi, gyorsannövő fajajú erdők 90%-ban az északi részben helyezkednek el; ezzel szemben a nem üzemi, gyorsannövő fafajok 65%-ban a déli megye-félen fordulnak elő. Ebből kifolyólag a nem üzemi, sokkal termelékenyebbek, hiszen itt van az országnak egyik nemesnyár és akác termőhelyi optimuma. Sajnos, az akác- és nemesnyár-állományok nagyrésze nem neki való termőhelyen áll és az állományápolásokat sokáig elhanyagolták — csak 3—4 év óta folyik nagyobb mértékben —, ezért sok beteg állományt, rontott erdőt is láthatunk. A tisztításoknak és gyérítéseknek idejében való és rendszeres elvégzése a gyorsannövő fafajoknál nagyon fontos, ezt sok negatív és egyelőre kevés pozitív példa igazolja.

Az akác foglalja el jelenleg a legnagyobb területet a gyorsannövők közül (63%-ot). Ez érthető is, mert a múlt század elejétől kezdve telepítették. Egy-két évtized óta egyre jobban a nyárok — főleg a nemesnyárok — felé fordul a figyelem, de azért még mindig az akácot is nagy kedvvel ülteti a falusi lakosság. Még néhány évig ez adja a legtöbb fatömeget a gyorsannövők közül.